

LUND UNIVERSITY
Faculty of Law

Karol Nowak, Doctor of Laws, associate prof.

Lund, 2022-04-25

HOVRÄTTEN FÖR
VÄSTRA SVERIGE
Rotel 12

INKOM: 2022-09-14
MÅLNR: B 5077-22
AKTBIL: 22

Utlåtande angående förundersökningen i målet B 12060–17 mot Torgny Jönsson

Förevarande utlåtande har skrivits mot bakgrund av vissa av de brister som förekommit under förundersökningen i målet B 12060–17 mot Torgny Jönsson. Sammantaget utgör bristerna enligt min mening att förundersökningens kvalitet kan ifrågasättas i en sådan omfattning att dess funktion som processunderlag bör betraktas såsom otjänligt.

Den svenska brottmålsprocessen är som bekant akusatorisk med inkvisitoriska inslag.¹ Det innebär att det i huvudsak är parterna som disponerar processen. Det i sin tur förutsätter att principen om parternas jämställdhet i processen uttryckt genom den kontradiktoriska förfarandepincipen skall beaktas för att rättegången skall kunna uppfattas som rättvis såväl enligt rättegångsbalken som enligt den Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna (EKMR) artikel 6(3)(d).²

Då det är uppenbart att åklagaren utgör den starkare parten vid processens början bland annat tack vare myndighetens resurser och befogenheter jämfört med de som försvaret vanligtvis har att tillgå finns det i Rättegångsbalken och i EKMR och genom praxis från Europadomstolen för de mänskliga rättigheterna i Strasbourg (Europadomstolen) kompensatoriska bestämmelser som syftar till jämna ut obalansen. Bland dessa kan nämnas det höga beviskravet för en fällande dom,³ att bevisbördan helt vilar på åklagaren, åklagarens objektivitetsplikt samt oskyldighetspresumtionen. Det finns dessutom ytterligare bestämmelser som verkar i samma riktning som nu inte behöver gås igenom.

Enligt svensk praxis är åklagaren tillsammans med polisen ansvarig för den förundersökning som ligger till grund för åtalet och som vanligtvis utgör huvuddelen av processmaterialet i rättegången. Förundersökningen grundar

¹ Se till exempel Karol Nowak, *Oskyldighetspresumtionen*, sidan 60 ff., Norstedts 2003, ISBN 91-39-00923-8.

² Jämför till exempel § 169 Guide on Article 6 of the Convention – Right to a fair trial (criminal limb) och fallet *J.M. med flera mot Österrike* § 121. Datum för dom 2017-09-01.

³ Se till exempel NJA 1980 s. 725 och NJA 1996 s. 176.

därmed också den åklagarhypotes om vad som inträffat som åklagaren måste bevisa och som försvaret har att förhålla sig till. Det medför att förundersökningens betydelse för utgången i målet knappast kan överskattas.

En robust och tydlig förundersökning som är professionellt utförd leder vanligtvis till fällande dom. En förundersökning kan emellertid naturligtvis också vara till den misstänktes fördel då denne kan rentväs från misstankarna om det till exempel visar sig att bevisningen inte är tillräcklig eller att en annan misstänkt uppdagats.

En gedigen förundersökning förutsätter dock att åklagaren beaktat sin objektivitetsplikt som innebär att åklagaren enligt RB 23:4, 1 st. inte endast ska beakta de omständigheter som talar emot den misstänkte utan även de som talar till förmån för denne.⁴ Till detta kommer RB 20:3, 3 st. som likaledes är ett uttryck för objektivitetsplikten då den ger åklagaren att i högre rätt fullfölja talan även till den misstänktes förmån. Slutligen kan i sammanhanget nämnas att objektivitetsplikten också är fastslagen genom RF 1:9 i vilken sägs att domstolar och myndigheter i sin verksamhet ska beakta allas likhet inför lagen samt iaktta saklighet och opartiskhet.

Till ovan kan, som nämnts inledningsvis, fogas de krav som EKMR ställer för att en rättegång skall kunna anses vara rättvis enligt konventionens artikel 6. Artikel 6(3)(d) är redan nämnd. I artikeln förutsätts att principen om parternas jämställdhet i processen upprätthålls och att åklagaren förhåller sig objektivt till målet samt avstår från ett agerande som kan ge upphov till misstankar om att oskyldighetspresumtionen inte respekterats.⁵ Oskyldighetspresumtionen återfinns i artikel 6(2) och stadgar att var och en som blivit anklagad för brott ska betraktas som oskyldig till dess hans skuld lagligen fastställts. Åklagarens bevisbörda för den misstänktes skuld beror bland annat på oskyldighetspresumtionen.⁶

En sådan ordning innebär att åklagarens förprocessuella arbete oftast är avgörande för utgången i målet vilket innebär att det måste ske fläckfritt och utan misstankar om slarv eller förutfattade meningar, vilket tydligt framgår av bland annat objektivitetsplikten. Det är förvisso naturligt att åklagaren på ett visst stadium "låser" fast sig vid en viss hypotes men den låsningen får inte vara så stark att förundersökningen bedrivs tendensiöst.⁷ Det behöver heller inte vara fråga om ett dolöst agerande från åklagarens sida i vilket bevis som talar till förmån för den

⁴ Se vidare till exempel Gunnel Lindberg, Om åklagaretik, SvJT 1997, sid. 197 ff., <https://svjt.se/svjt/1997/197> Jfr. även <https://www.aklagare.se/ordlista/o/objektivitetsplikt/>

⁵ Jämför till exempel *Turyev mot Ryssland*, § 21. Datum för dom 2017-01-11.

⁶ Jämför till exempel Artikel 6 i Europakonventionen Rätten till en rättvis rättegång ur ett praktiskt Åklagarperspektiv RättsPM 2012:5 Utvecklingscentrum Malmö Februari 2012. https://www.aklagare.se/globalassets/dokument/rattspromemorior-och-rattslig-vagledning/rattspm_2012_05_artikel_6_ur_aklagarperspektiv.pdf

⁷ Så kallad Confirmation bias, se vidare till exempel Ola Kronkvist, sid. 62 ff., Om sanningen skall fram. Polisförhör med misstänkta för grova brott. Växjö, 2013. ISBN: 978-91-87427-06-0.

tilltalade sorteras bort medvetet utan det kan vara fråga om att åklagaren genom sin läsning eller av annan anledning leder förundersökningen i en förutbestämd riktning och omedvetet bortser från alternativa möjligheter. Kraven på åklagaren är härvidlag höga och det kan på goda grunder ifrågasättas om myndigheten får de resurser den behöver med hänsyn till arbetsbördan. Emellertid fråntar inte arbetsbelastningen åklagaren från sina skyldigheter. Åklagaren får inte vara partisk eller ens misstänkas för att vara det i sin funktion som förundersökningsledare.⁸

Ovan sagda för in på en av åklagarna som haft huvudansvaret för förundersökningen i föreliggande fall, Christoffer Orcander. Det är svårt att exakt veta i vilken omfattning Orcander haft ansvaret för materialet i förundersökningen men det kan i vilket fall som helst konstaterats att hans inflytande varit omfattande och att Orcander varit en av de tongivande om än inte den enda åklagaren i målet. Därutöver kan konstateras att Orcander var involverad i förundersökningsledarskapet från det att Torgny Jönsson först häktades vid Göteborgs tingsrätt fram till dess att stämningsansökan i målet gavs in i september 2019. Det vill säga under hela den period då förundersökningen färdigställdes.

Det förhållande att Orcander lämnade sitt förundersökningsledarskap efter det att stämningsansökan gavs in är därmed av underordnad betydelse vid bedömning av förundersökningens robusthet. Orcander är den enda av de i målet förekommande åklagarna som medverkat under hela den period då förundersökningen färdigställdes.⁹

Omständigheterna i målet är sådana att förundersökningen rimligen inte har uppfyllt de krav som kan ställas på ett processmaterial som skall ligga till grund för ett avgörande med potentiellt mycket långtgående konsekvenser för Jönsson. Till stöd för en sådan förmodan föreligger flera omständigheter. Torgny Jönsson häktades vid Göteborgs tingsrätt i juni 2017 såsom misstänkt för grova bedrägerier efter att ha varit anhållen under tre månader i Danmark med anledning av en nordisk arresteringsorder. Vid tingsrätten pågick då redan en huvudförhandling i det mål där Torgny Jönsson häktats, B 1693–17 sedermera B 12060–17. Målet avsåg huvudsakligen penningtvättsbrott och som förbrott till penningtvättsbrotten angavs i första hand bedrägerier med Torgny Jönsson som gärningsman och faktisk företrädare för bolaget Juristsnabben AB.

Enligt Orcander var skuldfrågan i målet vad avsåg Torgny Jönsson tillräckligt utredd vilket framgick av Orcanders slutanförande som bland annat skedde med stöd av en Powerpoint.¹⁰ Vid tidpunkten då Powerpointpresentationen föredrogs för rätten hade det hållits ett förhör med Torgny Jönsson där han delgivits misstanke

⁸ Se till exempel Europarådets guide angående opartiskhet för åklagare sid. 13 ff. <https://rm.coe.int/thematic-factsheet-independence-impartiality-eng/1680a09c19>

⁹ Se B 12060–17 tilläggsprotokoll 24 sid. 10 och sid. 36 utvisande det tidsspann då Orcander (Ohlson) var engagerad som åklagare i utredningen i målet.

¹⁰ Se B 1693–17 aktilaga 469.

avseende de brott som Orcanders presentation angav att Torgny Jönsson gjort sig skyldig till. Bara ett fåtal dagar efter det att Orcander presenterat sin syn på Torgny Jönssons eventuella skuld kom han att representera åklagarsidan vid den andra häkttingsförhandlingen mot Torgny Jönsson. Vid häkttingsförhandlingen redogjorde Orcander för utredningsläget och förklarade att förundersökningen mot Torgny Jönsson för grova bedrägerier nyss inletts och var i sin linda. Det vill säga avseende samma brott där Orcander dagar tidigare inför tingsrätten slagit fast Torgny Jönssons skuld.¹¹ Agerandet reser uppenbara frågor vad gäller förundersöknings kvalitet.

Orcander har dessutom under pågående rättegång författat en roman med slående likheter med förevarande fall. Orcander har i media uttalat att romanen skrevs under den tid då han var förundersökningsledare i målet mot Torgny Jönsson. Romanen med utgivningsdatum den 30 mars 2022 stoppades av bokförlaget, utgivningen drogs in och den färdigtryckta upplagan makulerades av förlaget. Orcander har i media vidgått de likheter som föreligger med förevarande fall, att utredningen mot Torgny Jönsson fungerat som inspirationskälla där huvudkaraktären baserad på Torgny Jönsson beskrivs som den organiserade brottslighetens främsta finansiär och fälls till ansvar för allvarlig brottslighet. Det är svårt att jämkä ihop författarskapet med en objektiv förundersökningsledning då författaren av en dylik roman rimligtvis på förhand haft en uppfattning om hur romanen kommer att sluta. Det i sin tur innebär att det inte går att frigöra sig från misstanken om att förundersökningen drivits i en riktning som tjänat romanens och inte rättvisans syfte.¹²

Till vad som ovan redovisats kommer att potentiell bevisning i form av mail inte säkrats av vare sig polisen eller av Åklagarmyndigheten, något Jönsson själv inte kunnat göra då han satt häktad med fulla restriktioner vid tillfället för mailens raderande. Av förundersökningsprotokollet framgår att Torgny Jönsson vid förhör redan i juli 2017 bekräftade sin mailadress för polis och åklagare. Vidare framkommer i förhör i augusti 2017 att polisen varit inne på den mailadress som Torgny Jönsson uppgivit och tagit del av mail över vilka han hördes.

Vid förhör i samband med delgivning av förundersökningsprotokollet i juli 2018, det vill säga ett år efter det att Torgny Jönsson i förhör bibringats uppfattningen att polisen säkrat hans mail, framställdes önskemål av såväl Torgny Jönssons som dennes försvarare till såväl polis som åklagaren Orcander om att få ta del av samtliga mail. Detta sedan det framkommit att endast en handfull av cirka 4 000 mail fanns redovisade i förundersökningsprotokoll. Sedan Torgny Jönsson och

¹¹ Se Europadomstolen målen *Allenet de Ribemont mot Frankrike*, datum för dom 1995-02-10, *Pandy mot Belgien*, datum för dom 2006-09-21, *Khuzhin med flera mot Ryssland*, datum för dom 2008-10-23 och *Konstas mot Grekland*, datum för dom 2011-05-24.

¹² Se Europadomstolen målet *Shagin mot Ukraina*, § 79ff, datum för dom 2009-12-10.

dennes försvarare begärt att få del av den för försvaret viktiga bevisningen och framställt begäran till åklagare Orcander förflöt tre veckor innan utredningen lät kontakta serverföretaget som tillhandahöll den domän där Torgny Jönssons mailkonto registrerats. Av serverföretagets svar till polisen framgår att mailkontot avslutats och raderats i början av december 2017 innebärande att all Torgny Jönssons mailtrafik försvunnit. Från det att Torgny Jönsson bekräftade sin mailadress till dess att hans mailkonto försvann hade åklagaren drygt fem månader på sig för att säkra bevisning i form av hans email.

Då det synes handla om potentiellt exculperande bevis som försvunnit genom åklagarnas brist på agerande blir det fråga om ytterligare en besvärande omständighet då åklagaren har att tillvarata all relevant bevisning, oavsett vartåt den pekar. Effekten utifrån ett konventionsrättsligt perspektiv är att Torgny Jönssons möjlighet att få tillgång till sin bästa bevisning samt förbereda sitt försvar har omintetgjorts på sådant sätt att hans rättigheter enligt EKMR artikel respektive 6(3)(d) har kränkts.¹³

Slutligen bör försvarets kompletteringsbegäran från 2018 nämnas. Allmänt sett finns det endast ett begränsat utrymme för en förundersökningsledare att avslå en misstänkts begäran om kompletteringar av förundersökningen enligt Rättegångsbalken 23 kap 18b § (jfr. artikel 6(3)(d) EKMR).

Detta är ett utflöde av de stränga kraven på objektivitet som råder under hela brottmålsförfarandet och att befogenheter och resurser att vidta kompletterande åtgärder generellt sett är större för de utredande myndigheterna jämfört med den misstänkts möjligheter att få till stånd olika egna utredningsåtgärder. Detta förhållande gör sig särskilt starkt påmint då den misstänkte är häktad med restriktioner och/eller om kompletteringarna rör komplicerade förhållanden eller gäller misstankar om allvarlig brottslighet.

Torgny Jönssons försvarare har gjort gällande att utredande myndigheter bort delge vissa utländska personer misstanke om brott eller i vart fall utreda vilka de är och vilken roll de haft i aktuellt mål.¹⁴ En sådan utredning har inte gjorts och det kan på goda grunder antas utgjort en brist i utredningen som är svår att kvantifiera. Att förundersökningen i detta avseende inte når upp till vad man konventionsrättsligt kan kräva i fråga om efterlevnad av art 6(3)(d) kan dock befaras

¹³ Se till exempel Bergholtz, Gunnar, Åtal och kontradiktion, Festskrift till Per Olof Bolding, 1992, s. 8, och av samme författare Ett par frågor om gärning och gärningsbeskrivning i Från grundlag till vardagsjuridik, En vänbok till Bo Broomé, 2000, s. 31 ff.

Jämför även Europadomstolen i fall där åklagaren undanhållit bevisning med effekter jämfällbara med de i förevarande mål avseende Torgny Jönssons bevisning. *Dowsett mot Förenade kungariket*, datum för dom 2003-06-24, *Atlan mot Förenade kungariket*, datum för dom 2001-06-19 och *Rowe och Davis mot Förenade kungariket* 2000-02-06.

¹⁴ Se försvarets kompletteringsbegäran 2018

vilket i sin tur kunnat innebära att rättssäkerhetsgarantierna i artikel 6 inte upprätthållits.

Vad gäller den synnerligen långvariga häktningen kan man också fråga sig huruvida den varit rimlig med hänsyn till oskyldighetspresumtionen. En häktad person är oskyldig i lagens ögon. En sådan ingripande och långvarig häktning det här varit fråga om kan utgöra ett brott mot oskyldighetspresumtionen då Jönsson drabbats av de så kallade faktiska effekterna, i det här fallet inte av en dom men väl av ett häktningsbeslut. För en utomstående är det omöjligt att dra någon annan slutsats av en nitton månader lång häktning än att den häktade faktiskt är skyldig. Till detta kommer att häktningen för Torgny Jönsson *inneburit* ett straff oavsett rättslig beteckning.¹⁵

Enligt mitt förmenande finns det flera omständigheter i det här fallet som var för sig rubbar förtroendet i tillräcklig omfattning för att det skall gå att konstatera att Torgny Jönsson inte fått en rättvis rättegång enligt artikel 6 i EKMR eller enligt RB. Omständigheter som sammantaget är förtroendeskadliga och kastar en skugga över förundersökningen som är svår att bortse ifrån. Min slutsats blir därför att förundersökningen belastats i en sådan omfattning att det med en hög grad av sannolikhet kan vara fråga om ett eller flera brott mot rättssäkerhetsgarantierna i artikel 6 i EKMR. Märk väl att det inte behöver visas att så faktiskt är fallet utan att det räcker med att tvivel uppstått över förfarandets robusthet.¹⁶

Såvitt jag känner till är fallet tämligen unikt och två lösningar på den misstänkta kränkningen finns att tillgå. Den ena är att förundersökning görs om och då enligt konstens alla regler, den andra är att åtalet ogillas då de tvivel som onödigtvis uppstått är tillräckliga för en sådan utgång och då alla tvivel skall komma den tilltalade till godo, *in dubio pro reo*, som bekant.¹⁷

Karol Nowak

¹⁵ Se Europadomstolen om de effekterna av ett visst förfarande oavsett vad det formellt kallas. Europadomstolen tittar på ett förfarandes faktiska innehåll snarare än dess formella benämning, se till exempel målen *Deweert mot Belgien*, § 44, datum för dom 1980-02-27, *Eckle mot Tyskland*, § 73, datum för dom 1982-07-15, *Ibrahim med flera mot det Förenade Konungariket* [GC], § 249, datum för dom 2016-09-13, och *Simeonovi mot Bulgarien* [GC], § 110, datum för dom 2017-05-12.

¹⁶ Jämför kravet på opartisk och oavhängig domstol genom det så kallade objektiva kriteriet, fastslaget bland annat av Europadomstolen i målet *Langborger mot Sverige*, § 35. Datum för dom 1989-06-22. Ett sådant krav på rätten torde låta sig överföras även till åklagaren då det är fråga om statlig maktutövning i båda fall.

¹⁷ Se till exempel Nowak, a. a. s. 32–34.